

megközelítést. Kitér a szociológiai megismerő módszerek illetékességi területeinek a taglására is.

A tanulmány második fejezete részletesen, rendszerelméleti utalásokkal tárgyalja a közvetlen társadalmi környezetet szociológiai megismerésének kérdéseit a népesedési magatartás viszonylatában. Az egyén, valamint a házastársak közvetlen társadalmi környezetének tényezőit a következőkben foglalja össze: 1. a család és fejlődésének különböző ciklusai; a háztartás, a családi munkamegosztás, a privát infrastruktúrára; a családi életfeltételek, életmód-típusok és életvitel; 2. az olyan elsődleges csoportkapcsolatok, mint a rokonság, a szomszédság és baráti viszonyok; 3. a lakóhelyi környezet települési módja; a munkahelyi környezet s annak formális és informális szervezetei. A tanulmány hangsúlyozza: a közvetlen környezet vonatkozásában a népesedési magatartás vizsgálata szempontjából azt kell feltárni, hogy ezek a tényezők *összekapcsolódva* hogyan *formálják* az emberi magatartást. A mikrokörnyezet elemei ugyanis *rendszer* alkotnak, s ebben a minőségben hatnak a magatartásra. E rendszer feltáráásával kapcsolatosan a szerző kitér a szociális, gazdasági és demográfiai életrajz mutatóira s a termékenységi szimulációs modellek elemzési módjának bemutatására.

A tanulmány harmadik fejezete a népesedést a magatartás szintjén elemzi. Kortársi irodalmi utalásokkal meghatározza a népesedési magatartás fogalmát, fontosabb mutatóit, s részleteiben ismereti a népesedési magatartás mérésére szolgáló *vélemény- és attitűdskálák* felépítésének és alkalmazásának metodológiai problémáit.

FILOZÓFIA AZ IRODALOMBAN?

(*Essay in Criticism*, 1973. 22.)

Mi az oka annak — teszi fel a kérdést Duke Maskell —, hogy egyes kritikusok az irodalmi alkotások nagy részét valamely filozófiai irányzat termékének tekintik? Vajon az irodalomnak csak másodlagos, közvetítő szerepe van az önálló filozófiával szemben? Már csaknem közhelyszámba megy például, hogy Proust és Joyce — Bergson, illetve Freud és Jung eszméit ültette át az irodalomba, ugyanígy Sterne műveiben sokan Locke filozófiájának hatását vélik felfedezni.

A filozófiának ilyen jellegű hatása az irodalomra háromféleképpen képzelhető el:

1. Egy bizonyos filozófiai eszme megjeleníti a szerzőt, anélkül hogy konkrétan jelen volna a műben.

2. Az irodalmi alkotás cselekménye hordoz filozófiai mondanivalót.

3. A filozófiai gondolatok megjelennek a műben: maga az író mondja el őket, vagy a szereplők szájába adja.

Maskell mindhárom lehetőséget elveti. Az elsőt azért, mert szerinte valamely irodalmi mű forrását éppoly lehetetlen az író olvasmányélményei közt felkutatni, mint gondolatai, érzései között. Az író számára bármely apró, köznapi esemény ötlettel szolgálhat műve megírásához.

A második lehetőség — ha egy irodalmi mű cselekménye teljes egészében egy filozófiai eszmére épülne — azt jelentené, hogy a folyamat megfordítható, vagyis az illető mű alapján tökéletesen rekonstruálható lenne az alapul szolgáló filozófiai tétel. Olyan viszonyoknak kellene fennállnia tehát köztük, mint pl. a különböző irodalmi műfajok között (egy színpadra alkalmazott regény színdarab formájából újra regénnyé alakítható).

A harmadik lehetőségre Sterne *Tristram Shandy* című regénye hozható fel példának, melyben Sterne többé-kevésbé szó szerint idézi Locke néhány megállapítását az időről. A Sterne-i kontextusban a szöveg teljesen megváltozott jelentésben szerepel. A *Tristram Shandy* írója számára nem maga a gondolat lényeges (az *Essay* szerzőjével ellentétben), hanem a szereplő személyének hiteles megformálása. Locke szavait tehát Sterne saját céljai szerint Walter alakjához idomítva használja fel. Walter szavai nem filozófiailag, hanem dramaturgiai szempontból kell hogy megfeleljenek számára. Walter fejtegetése filozófiailag érthetetlen zagyaság lehet, de éppen ennek a tudatlan értelmetlenségnek van hatáskiváltó drámai ereje.

Tévedés tehát azt hinnünk, hogy az olvasó csak akkor érti meg a *Tristram Shandy* szereplőinek filozófiai fejtegetéseit, ha előzőleg Locke-ot tanulmányozta. Ennek hiányában maga Sterne is nyugodtan megírhatta volna nagy művét.

Mac Lean és Traugott véleményével ellentétben a regények és költemények nem eszmék, gondolatok hordozói. Filozófus és író között lehetséges a kölcsönhatás, de ez a kölcsönhatás csak irodalmi lehet. A filozófus csak szépírói minőségben gyakorolhat hatást egy író-

ra, mint filozófus nem. Kétségtelen, hogy Locke is hatott Sterne-re, de nem filozófiájával, hanem élénk és jó prózájával. Ugyanígy hatott rá, mint Rabelais, Cervantes, Burton, Montaigne, Erasmus, Bacon vagy akár Swift, mint ahogy bármely író hat a másikra, ha formailáguk, stílusuk megegyezik. Ha az irodalmat alárendelnék a filozófiának, ezzel nem az irodalmat, hanem magát a filozófiát becsülnék le. Ha ugyanis elfogadjuk a filozófia önálló létét, az irodalomét viszont nem, ha az irodalomnak szüksége van az őt magyarázó filozófiára, a filozófia viszont megvan irodalom nélkül, akkor éppen azt tagadjuk, ami a filozófiában irodalmi, vagyis a filozófia sajátos irodalmi kontextusát.

FÖLDTANI KUTATÁSOK AZ UNESCO TERVÉBEN (Buletin geologic, 1973. 3.)

Az UNESCO kezdeményezte tudományos programok napirendjén földtani jellegű kutatások is szerepelnek, mégpedig négy részleg munkatervében. Kutatásokat végeznek és összefoglaló tanulmányokat készítenek a környezetre és a természetes élettérre vonatkozóan; geológiai és geofizikai kutatásokat irányoznak elő a bekövetkező katasztrófák (földrengések, vulkáni kitörések) előrejelzésére, árvizek megelőzésére stb. Külön tevékenységi ágat jelentenek a hidrológiai kutatások, mivel a víz az egyik legfontosabb — s az emberiség számára legnagyobb mennyiségben szükséges — természeti kincs. Az ENSZ fejlesztési tervébe szakmai-ellenőrzési programot iktattak be a természetes ásványi kincseket illetően, amelyet szintén az UNESCO állított össze.

Ugyanez a szervezet, más nemzetközi szervezetekkel együtt, hosszú lejáratú kutatási programot készített elő, amelynek központjában az ember és a bioszféra áll; a Földtani Tudományok Nemzetközi Uniójával karöltve pedig már 1967-től egy — az egész földtekét átfogó — földtani egyeztető tervezetnek dolgoznak. Egy ilyen tervezet létrehozását, a kutatások összehangolását a különböző országok társadalmi-gazdasági fejlődése, a népesség növekedése, az életszínvonal emelésére irányuló törekvés tette szükségessé. Mindezek természetesen az ásványi eredetű nyersanyagforrások fokozottabb kihasználását célozzák elsősorban. Az ENSZ statisztikai világosan mutatják, hogy az egyre nagyobb nyers-

anyag-szükséglet a következő évtizedekben aggasztó méreteket ölthet, illetve súlyos hiány léphet fel az életszínvonal növekedése követelte ásványi és egyéb nyersanyagokban — tehát olyan átfogó nemzetközi kutatóprogram bevezetése válik elengedhetetlenül szükségessé, amely a legfejlettebb módszerek (radiometrikus adatolások, bio-sztratifráiai egyeztetések, az eredmények automatikus feldolgozása stb.) segítségével egyensúlyba hozza a világ egyre növekvő ásványi nyersanyag szükségletét az új lelőhelyek feltárása, a legmodernebb ki-termelési eljárások alkalmazása nyújtotta lehetőségekkel.

A földtani kutatómunka terminológiájának nemzetközivé tételén kívül, ami a tudományos együttműködés szempontjából igen fontos, sor kerül a vulkanikus tevékenység vizsgálatára, az epirogenetikus mozgásoknak, a geoszinklinálisok fejlődésének tanulmányozására, mégpedig az egész földtekét átfogó módon, hogy a kutatók összefüggéseiben láthassák a mai földtani jelenségeket, s hogy ezek alapján hasznos gyakorlati következtetésekre juthassanak. Ebben a széles körű nemzetközi kutatómunkában hazánk is részt vesz mind az ország területét érintő fontosabb kérdések megoldásával, mind pedig a tudományos együttműködés hathatós támogatásával.

FRANCIA ANKÉT A BOLDOGSÁGRÓL

(Le Nouvel Observateur, 1973. 460.)

A Jean Daniel szerkesztette baloldali hetilap különszámában tette közzé annak az ankétnak az anyagát, amelyet a leg-rangosabb francia közvéleménykutató intézetek egyike, a Sofres végzett a szerkesztőség kérésére. Kétezer, a lakosság minden rétegét és korosztályát képviselő, mindkét nembeli vidéki és fővárosi állampolgár válaszaiból — valamint néhány közéleti személyiség (politikusok, tudósok, írók) nyilatkozatából a vizsgálat eredményeiről — próbálják megállapítani, mit értenek boldogságon, és mitől félnek 1973-ban a franciák. Joggal felmerülhet a kérdés — s az ankrét több neves kommentátora így vagy úgy meg is fogalmazza —, vajon egy ilyen vizsgálat alapkritériuma, a boldogság, ez a „ködös, összetett és változókonny tartalmú” fogalom alkalmas-e valóban arra, hogy egy nemzet társadalmi közérzetét jellemezze. Maud Mannoni szerint a boldogság ígézetében érhető el a leg-